

Allehelgen

En begravelse, Anna Ancher, 1891

Hvad sker der, når man dør?

Undervisningsoplæg
Folkekirkenes Skoletjeneste i Frederikssund provsti

www.bornogengle.dk

2008

**Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti
- et samarbejde mellem skole og kirke.**

Skoletjenesten har hermed fornøjelsen af at kunne præsentere undervisningsmaterialet "Allehelgen – hvad sker der, når man dør?"

Nærværende materiale har sit primære fokus på kirkens og kristendommens ritualer og sprog omkring død og begravelse. Materialet henvender sig til folkeskolens mellemtrin.

Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti har til formål at fremme samarbejdet mellem skolerne og folkekirken i Frederikssund provsti.

Skoletjenesten skal styrke kontakten mellem skolerne og de lokale kirker gennem tværfaglige projektforsøg, kortere og længere undervisningsforløb, fællesarrangementer for provstiets skoler m.v.

Skoletjenesten kan afholde kurser for skolens lærere og kirkens præster og sognemedhjælpere. Endvidere kan skoletjenesten etablere og virke som idébank for kristendomsfaget i skolen.

Arbejdet foregår på folkeskolens præmisser og er målrettet mod alle elever, uanset kulturel eller religiøs baggrund. Skoletjenesten giver eleverne mulighed for at blive bevidst om den kristne kulturbaggrund, der er en vigtig del af det danske samfund.

For yderligere information om Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti se:

www.bornogengle.dk

- Her kan du bl.a. finde kontaktoplysninger, samt få information om kommende tilbud fra Folkekirkens Skoletjeneste.

Rigtig god læse- og arbejdslyst!

Med venlig hilsen skoletjenestens konsulent

Nana Hauge

Indholdsfortegnelse

Introduktion til arbejdet med Allehelgen s. 4

Mål og fælles Mål s.5

Forløbets faser s.6

Allehelgen og Halloween s. 7

Døden og kristendommen s. 10

To salmer s.13

Hvad sker der, når man dør? S. 18

Kirkegården s. 22

Tal med præsten – spørgetime i kirken og kirkegårdsvandring s. 24

Litteratur og links s. 26

Opgaver s. 27

Billedbeskrivelse I og II s. 39

Introduktion til arbejdet med Allehelgen

Med udgangspunkt i traditionen og historien bag Alle helgens dag vil dette projekt belyse fænomenerne død og begravelse: Hvad sker der når man dør? Hvad siger kristendommen om døden, og hvordan ser der ud på kirkegården?

Undervisningsoplægget omfatter følgende elementer:

- Allehelgen og Halloween – tradition i dag og historisk set
- Kristendommens tale om døden, belyst ud fra Bibelen og udvalgte salmer
- Folkekirkens ritualer omkring død og begravelse
- Kirkegården
- Elevark med tekster og opgaver, herunder praktiske opgaver og oplæg til billedsamtale

Når man vælger at arbejde med dette emne, er det vigtigt, at man som underviser tager stilling til hvilke elementer i projektet, man har mod på at arbejde med. Man vil uundgåeligt komme ind på emner, der kræver stort nærvær. Materialet kan gribes an fra forskellige vinkler:

- Hvad er Allehelgen, hvordan fejres den, og hvilke ligheder og forskelle er der mellem Allehelgen og Halloween
- Hvad sker der helt konkret, når et menneske dør? Hvordan foregår begravelsen, og hvordan ser der ud på kirkegården?
- Hvordan taler kristendommen om døden? Hvad siger Bibelen, og hvordan griber salmerne døden an?

Alle vinkler kan naturligvis inddrages alt efter hvor dybt, man vil gå med emnet og alt efter hvor mange timer, man har sat af til forløbet.

Bemærk! Materialet er ikke et sorgmateriale. Hvis dette forløb åbner for mange personlige erfaringer med døden, kan følgende materialer anbefales at arbejde videre med:

Lene Østergaard, *Det første år uden*, Anis 2008, www.detforsteaaruden.dk

Bemærk, at Lene Østergaard kommer til den kursuseftermiddag, der finder sted i forbindelse med projektet.

"Om sorg – når bånd brister" (3.-5. klasse)

"Om sorg – når nogen man elsker dør" (6. -8.klasse)

"Om sorg" kan rekvireres hos Kræftens Bekæmpelse, www.cancer.dk

Det er en god ide at informere forældrene om, at klassen arbejder med "Allehelgen – hvad sker der, når man dør?", således at de kan være forberedte på, at skulle tale med barnet, hvis emnet kommer op derhjemme.

Mål og fælles Mål

Når skoletjenesten indbyder til deltagelse i et projekt, sker det i overensstemmelse med folkeskolens overordnede mål. Da kristendom er et af skolens mindste fag mht. timetildeling, vil mange af projekterne være tværfaglige i deres opbygning, således også nærværende projekt, som udover kristendom inddrager bl.a. dansk, musik, billedkunst og hjemkundskab.

Nedenfor ses en oversigt over, hvordan projektets formål forholder sig til et udsnit af de mål for kristendomsundervisningen, der er skitseret i Fælles Mål.

Kristendom efter 6. klasses trin

Livsfilosofi og etik

Fælles mål

- Eleverne skal kunne udtrykke sig om religiøst sprog og dets funktion

Projektets mål

- At eleverne stifter bekendtskab med kristendommens tale om døden, som den kommer til udtryk i Bibelen, udvalgte salmer og Folkekirkens ritualer

Kristendommen og dens forskellige udtryk i historisk og nutidig sammenhæng

Fælles mål

- Eleverne skal kunne udtrykke forståelse for hvad kristendom er
- Eleverne skal kende til kristendommens historiske forudsætninger i Europa med særligt fokus på Danmark
- Eleverne skal kunne give eksempler på ritualers betydning i menneskers liv
- Eleverne skal kunne samtale om salmer og sange som religiøse udtryk
- Eleverne skal kunne bruge salmer og sange som udtryksform

Projektets mål

- At eleverne får forståelse for hvad kristendom er, sådan som det kommer til udtryk i tradition og tale omkring død og begravelse
- At eleverne får indblik i de historiske forudsætninger for Alle helgens dag
- At eleverne får kendskab til Folkekirkens ritualer omkring død og begravelse
- At eleverne får lejlighed til at lære at synge udvalgte danske salmer og blive indført i deres sproglige univers

Forløbets faser

Forslag til et helt forløb. Det er op til den enkelte lærer, om klassen skal arbejde med alle aspekter i materialet. Se under introduktion til arbejdet.

Fase 1: Information til klassen og evt. forældrene om emnet. Kontakt til den lokale præst med henblik på spørgetime i kirken og besøg på kirkegården.

Fase 2: Indledende begrebsafklaring om Alle helgens dag og Halloween. Arbejde med Opgaveark 1-6.

Fase 3: Kristendommen og døden, belyst ud fra udvalgte salmer og Arne Haugen Sørensens opstandelsesbillede. Opgaveark 7, 8 og 13

Fase 4: Begravelse og bisættelse - hvad sker der, når man dør? Opgaveark 9-12

Fase 5: Afslutning: Spørgetime i kirken og kirkegårdsvandring. Se s. 23

Allehelgen og Halloween

Alle helgens dag

Alle helgens dag har siden 600-tallet haft den 1. november som sin officielle dato i den romerske katolske kirke. Alle helgens dag blev indført som en mindehøjtidelighed for de mange helgener, der ikke havde deres egen helligdag. Aftenen før helligdagen kaldtes for *Allehelgensaften*.

Med reformationens opgør med det katolske helgenvæsen blev Alle helgens dag i Danmark og Nordeuropa til en mindedag for *alle* de kristne, der var døde. Desuden blev dagen til en slags mindedag for reformationen, fordi det netop var Allehelgensaften, Martin Luther i 1517 satte sine teser op på kirkedøren i Wittenberg, og dermed startede reformationen.

I dag fejrer Folkekirken Alle helgens dag den første søndag i november. Mange steder er der tradition for, at man på denne dag mindes sognets døde. I nogle kirker fejres dagen med en særlig gudstjeneste, hvor alle de, som er døde i sognet i løbet af det seneste år, bliver nævnt ved navn. Derefter følger en vandring på kirkegården, hvor der er tændt levende lys ved gravene. Lyset ved gravene kan symbolisere, at den afdøde stadig er med til at lyse op og give glæde til de efterladte på trods af den sorg, de bærer.

Nogle af de bibeltekster, man læser op i kirken til Alle helgens dag, er:

1. tekstrække:

Johannes' Åbenbaring 7, 1-17,
Mathæusevangeliet 5, 1-12

2. tekstrække:

Johannes' Åbenbaring 21, 1-7,
Mathæusevangeliet 5, 13-16

Nogle af de salmer, man typisk synger til Alle helgens dag, er:

På Jerusalem det ny DDS 332
Den store hvide flok vi se DDS 571
Helgen her og helgen hisset DDS 573

Halloween

Halloween er en sammentrækning af All Hallows Eve, (på dansk: Allehelgensaften), og fejres den 31. oktober, altså aftenen inden Allehelgensdag. Halloween fejres i dag i sær i USA. Selvom Halloween er knyttet til den kristne Allehelgensfejring, indeholder den især elementer af gammel folketro, og er knyttet til tanker omkring det overnaturlige og okkulte. Ifølge folketroen er alle mørkets kræfter på spil til Halloween aften: trolde, spøgelser og hekse gæster jorden denne aften, hvor også grænserne mellem de døde og de levendes verden ophæves.

Mange af de traditioner, der forbindes med Halloween i dag, har angiveligt rødder i den keltiske fest Samhain, der i det førkristne Irland markerede sommerens slutning

og begyndelsen på den mørke tid. Enkelte træk fra denne hedenske fest har således bevæget sig ind i den amerikanske fest Halloween:

- Brugen af skræmmende masker - som et symbol på de døde, som ifølge de gamle kelttere går omkring på jorden.
- Børnene går rundt og siger trick-or-treat. Ifølge de gamle kelttere skulle man i forbindelse med Samhain give de døde ånder noget godt at spise, ellers ville de hjem søge én.

Fra Halloweenfejringen kendes også græskarlygten. Man skærer toppen af et græskar, udhuler det, skærer ansigtstræk ud og sætter et lys inden i. Disse lidt uhyggelige ansigter stilles uden for døren. De lyser op i mørket og tæmmer de mørke kræfter, der er på spil til Halloween.

Græskarlygten kaldes populært Jack O-Lantern. Navnet er en sammentrækning af "Jack of the Lantern" og forbindes med en irsk myte om manden Stingy Jack:

Jack var en mand, der ikke bestilte andet end at drikke, lyve og bande. Det fortælles, at han en aften sad på en skummel kro og drak med selveste Fanden! Med da kroen lukkede, ville ingen af dem betale for det, de havde drukket. Jack fik Fanden til at forvandle sig til en sølvmønt, som de kunne betale med. I stedet for at betale, lagde han dog mønten ned i sin pung. Her lå der også et lille kors, og det forhindrede Fanden i at antage sin sædvanlige skikkelse. Jack og Fanden indgik så en aftale om, at Fanden ikke måtte genere Jack i et år, og at han ikke måtte kræve hans sjæl – og så blev korset fjernet.

Året efter narrede Jack Fanden til at klatre op i et træ. Da han var kommet op i træet, skar Jack et kors i stammen, så han ikke kunne komme ned igen. Det magtfulde kristne symbol kunne han ikke forcere. Fanden ville selvfølgelig gerne ned og måtte atter indgå en aftale med Jack.

Da Jack var død og stod foran Himmerigets port blev han afvist på grund af sin ukristelige livsførelse. Og da han henvendte sig i Helvede, blev han også vist væk på grund af sin gamle aftale med Fanden!

Men Fanden gav ham et lille stykke gloende kul, som kunne lyse for ham på vejen tilbage til Jorden. Det glødende kulstykke lagde Jack i en roe, og med lyset fra denne, må han nu vandre hvileløst mellem himmel og jord, på evig jagt efter et sidste hvilested.

Traditionerne omkring Halloween og Allehelgen er to forskellige måder at forholde sig til døden på.

Ved Allehelgen skaber man et rum, hvor man kan mindes. Man giver plads til, at man kan være ked af det og savne og sørge og mindes sine døde.

Halloween griber mørket og døden an gennem humor og fest. Man kan sige, at man afmystificerer døden og alt det mørke ved at klæde sig ud og gøre alting uhyggeligt.

Fælles for de to fejringer er den rolle lyset spiller; på Alle helgens dag mindes man de døde ved lystændingen, medens man ved Halloween bruger lyset til at skræmme de mørke kræfter væk. I begge tilfælde er det afgørende, at lyset på den ene eller den anden måde gør en forskel i forhold til døden og de mørke kræfter.

Døden og kristendommen

For en biologisk betragtning er døden en del af et naturligt kredsløb. At dø er en del af livet, plejer man at sige. Alligevel føles døden som livets blotte modsætning. Som noget der griber ind i livet og ødelægger det, sådan som det burde se ud. Som noget dybt meningsløst og endda ligefrem unaturligt.

Erfaringen af døden som meningsløs og unaturlig svarer i grunden til det bibelsk-kristne syn på døden. I både Det Nye og Det Gamle Testamente er døden noget entydigt negativt, en fjende af det oprindeligt skabte liv. Dette skal ses i modsætning til f.eks. et hellenistiske eller østligt syn på døden, hvor denne opfattes som en positiv befrielse af sjælen fra legemets fangenskab.

I mytens sprog udfoldes denne negative erfaring af døden i syndefaldsberetningen (1 Mosebog 3). Her udlægges døden som en straf og en forbandelse, som kom ind i verden og ødelagde livet, sådan som det oprindeligt var tænkt.

Dødens negativitet viser sig også herved, at døden i Det Gamle Testamente er afslutningen på livet og ikke indgang til en evig form for eksistens: Døden er karakteriseret ved Guds fravær og glemsel. Hvor døden er, er Gud ikke, og hvor Gud er, er døden ikke. I Det Gamle Testamente er døden således først og fremmest den totale adskillelse fra Gud. Døden er indbegrebet af gudsforladthed.

Heroverfor hævder Det Nye Testaments nu, at døden er overvundet og dødens problem er ryddet til side i og med Jesu Kristi liv, død og opstandelse.

Det Nye Testamente fastholder synet på døden som en fjende og som en straf over Adams og Evas synd i Paradisets Have. Det nye er, at Jesus har "betalt" straffen og besejret døden. Døden er der stadig, men nu som overvundet.

Beretningerne om de mange helbredelser og dødeopvækkelser, som Jesus foretager, er udtryk for kampen mod døden og dens virkninger, men det er Jesu død på korset, der er kulminationen på kampen mod dødens magt. Ved Jesu korsdød er dødens magt definitivt overvundet. Sejren over døden bekræftes ved Jesu opstandelse fra de døde.

At døden er overvundet vil ikke sige, at døden ikke mere findes som et biologisk faktum. Døden findes stadig som menneskelivets naturlige grænse, men det er Det Nye Testaments grundpåstand, at døden har mistet sin magt.

I et af de nytestamentlige breve forklares det sådan:

Døden er opslugt og besejret.

Død, hvor er din sejr?

Død, hvor er din brod? (Paulus' Første Brev til Korintherne 15, 54-56).

Døden forestilles som en hveps, der har mistet sin brod. Hvepsen er der stadig, men den har ikke mere magt til at stikke. På samme måde har døden mistet sin brod – sin magt. Døden findes stadig, men den har ikke mere magt til at skræmme.

At dødens magt er overvundet betyder, at døden ikke længere er et udtryk for gudsforladthed. Gud er med i døden, så ingen længere skal dø for sig selv, og ligesom

Jesus er opstået, skal alle de døde genopstå, når han kommer igen. Denne tanke er det, man også kalder det kristne opstandelseshåb.

Opstandelseshåbet og budskabet om, at døden er overvundet, er ikke en bagatellisering af den fysiske døds realitet eller en lære om udødelighed.

Budskabet om at dødens magt er overvundet og håbet om et evigt liv hos Gud, må aldrig blive en måde, hvorpå man bare kan affinde sig med den nød, elendighed og lidelse, der er i verden. En sådan bagatellisering af døden ville være en bagatellisering af selve livet. Derfor afviser Det Nye Testamente også spekulationer om det hinsidige liv, hvordan det tager sig ud eller leves (Markusevangeliet 12, 18-27).

Forkyndelsen af at døden er overvundet, vil nemlig også sige noget om det liv, der leves inden døden. Når det hedder, at dødens magt er overvundet, så betyder det, at mennesker kan leve deres tilværelse uden for dødens skygge. Man kan også sige det sådan, at forkyndelsen af dødens brudte magt betyder, at glæden over livet kan være stærkere end frygten for døden.

Tekster om død og opstandelse

Det Gamle Testamente:

Nyd livet med den kvinde, du elsker, i det tomme liv, Gud har givet dig under solen, for det er din løn i livet og i det, du slider med under solen. Alt, hvad din hånd finder på at gøre, skal du gøre af al din magt, for i dødsriget, hvor du går hen, er der ingen handling eller sammenhæng, ingen kundskab eller visdom. (Prædikerens Bog 9,9-10)

De døde lovpriser ikke Herren, de som gik ned i stilheden (Salmernes Bog 115,17).

Blandt de døde er jeg spærret inde, som de dræbte, der ligger i graven, dem, du ikke længere husker, for de er revet ud af din hånd (Salmernes Bog 88,9).

Det Nye Testamente:

Jeg er opstandelsen og livet; den, der tror på mig, skal leve, om han end dør. Og enhver, som lever og tror på mig, skal aldrig i evighed dø" (Johannesevangeliet 11,25).

...for når vi lever, lever vi for Herren, og når vi dør, dør vi for Herren. Hvad enten vi altså lever eller dør, tilhører vi Herren" (Paulus' Brev til Romerne 14,8).

Efter sabbatten, da det gryede ad den første dag i ugen, kom Maria Magdalene og den anden Maria for at se til graven. Og se, der kom et kraftigt jordskælv. For Herrens engel steg ned fra himlen og trådte hen og væltede stenen fra og satte sig på den. Hans udseende var som lynild og hans klæder hvide som sne. De, der holdt vagt, skælvede af frygt for ham og blev som døde. Men englen sagde til kvinderne: »Frygt ikke! Jeg ved, at I søger efter Jesus, den korsfæstede. Han er ikke her; han er

opstået, som han har sagt. Kom og se stedet, hvor han lå. Og skynd jer hen og sig til hans disciple, at han er opstået fra de døde. Og se, han går i forvejen for jer til Galilæa. Der skal I se ham. Nu har jeg sagt jer det. Og de skyndte sig bort fra graven med frygt og stor glæde og løb hen for at fortælle hans disciple det. Og se, Jesus kom dem i møde og hilste dem med et »God morgen!« Og de gik hen og omfavnede hans fødder og tilbad ham. Da sagde Jesus til dem: »Frygt ikke! Men gå hen og sig til mine brødre, at de skal gå til Galilæa. Der skal de se mig.«(Matthæusevangeliet 28,1-10)

For så sandt som vi tror, at Jesus døde og opstod, vil Gud også ved Jesus føre de hensovede sammen med ham. For det siger vi jer med et ord af Herren: Vi, der lever og endnu er her, når Herren kommer, skal ikke gå forud for de hensovede. For Herren selv vil, når befalingen lyder, når ærkeenglen kalder og Guds basun gjalder, stige ned fra himlen, og de, der er døde i Kristus, skal opstå først. Så skal vi, der lever og endnu er her, rykkes bort i skyerne sammen med dem for at møde Herren i luften, og så skal vi altid være sammen med Herren (Paulus' første brev til Thessalonikerne 4,13-17)

To salmer

Salmerne i salmebogen er gode at læse, hvis man vil vide noget om de kristne forestillinger om døden og håbet om det evige liv. Salmerne har desuden, i modsætning til Det Nye Testamente, meget visionære og billedtætte forestillinger om livet efter døden, således også de følgende salmer, som ofte bruges i forbindelse med begravelser. Der er opgaver (opgaveark 8) til den ene af salmerne (DDS 754). Den anden salme (DDS 538) kan i differentieret undervisning uddeles til de kvikkere elever.

At sige verden ret farvel, DDS 538

Mel.: A.P. Berggreen 1849

Thomas Laub 1921. Otto Mortensen 1982

Lær mig, o skov, at visne glad

O, kommer hid dog til Guds Søn

1. At sige verden ret farvel
i livets gry og livets kvæld
er lige tungt at nemme;
det lærtes aldrig her på jord,
var, Jesus, ej du i dit ord
hos os, som du er hjemme.

2. Hvor tit hos dig end trøst jeg fandt,
når hjertet skjalv, og gråden randt,
og verdens bølger bruste,
ved støvet hænger dog min sjæl,
og slangen bider i min hæl,¹
skønt du dens hoved knuste.

3. O Jesus, Herre, broder sød!
Du kender bedst den bitre død,
du har den overvundet;
vor skabning grant og kender du,
ved godt, vi alle ser med gru
vort timeglas udrundet.

4. O, kom du, som engang, jeg ved,
du i din Faders herlighed
skal klart dig åbenbare,
var det i gry, var det i kvæld,
jeg skyndte mig med kort farvel
i sky til dig at fare.

5. Men kommer døden førend du,
kom da i løn' og kom i hu,
hvor mørkt der er i graven!
Omstrål mig, så jeg glemmer den,
salv øjet på din syge ven,
så jeg kan se Guds-haven!

6. Kom i den sidste nattevagt
i en af mine kæres dragt,
og sæt dig ved min side,
og tal med mig, som ven med ven,
om, hvor vi snart skal ses igen
og glemme al vor kvide!

7. Kom, som du vil! jeg ved det vist,
du selv har sagt, at her og hist
du kendes vil på røsten,²
den røst, hvorved trods verdens larm
os hjertet brænde kan i barm
og smelte hen i trøsten.

8. O, lad mig i min sidste stund
det høre af din egen mund,
som Ånd og liv kan tale,
hvor godt der er i Himmerig,
og at du stol har sat til mig
i dine lyse sale!

9. Før døden med sin istap-hånd
gør skel imellem støv og ånd,
bortvifter hjertets varme,
indslumre skal jeg da med lyst,
som barnet ved sin moders bryst,
i dine frelserarme.

N.F.S. Grundtvig 1843 og 1845.

¹ 1 Mos 3,15

² Joh 10,4

Salmen kan synges på to melodier. Hør begge melodier på:
www.dendanskesalmebogonline.dk/salme/538

Ordforklaring

Vers 1

gry og ... kvæld – morgen og aften
nemme – lære, forstå, indse
var ... ej du – hvis ikke du var

Vers 2

Ved støvet hænger dog min sjæl - støv er et andet ord for det dødelige
skjalv – skælvede af angst og sorg
og slangen bider i min hæl – 1 Mosebog 3,15; her et billede på arvesynd og dødelighed

Vers 3

Du kender bedst den bitre død – referer til Jesu død og nedfart til dødsriget.
grant – klart

Vers 4

i sky til dig – Paulus første brev til Thessalonikkerne 4,17.
fare – rejse, drage afsted.

Vers 5

i løn – i det skjulte.
og kom i hu – og husk på
salv øjet på din syge ven – Johannesevangeliet 11,3;
Guds - haven – Paradis.

Vers 6

nattevagt - på Grundtvigs tid sluttede nattevægterne deres runde kl. 5. Her et poetisk billede på livets slutning
dragt – i skikkelse af
kvide – sorg og smerte.

Vers 7

vist – sikkert
her og hist – på jorden og i himlen

Vers 8

rart – egtl. sjældent, enestående

Vers 9

lyst – glæde.

Kilde:

Jørgen Kjærgaard, Salmehåndbog bd. II, Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 2003

Kommentarer

For salmedigteren er døden ikke en tanke, man kan vænne sig til. Hvad enten man er ung eller gammel er døden adskillelse og ensomhed (vers 1). Selvom digteren kan finde trøst i evangeliet, hænger hans sjæl ved støvet – altså ved frygten for døden (vers 2). Døden er iskold og uhyggelig, og sætter som sådan skel; døden er virkelig afslutningen på livet (vers 7).

På baggrund af denne gru overfor døden henvender digteren sig som i en bøn til Jesus: Digteren beder om, at Jesus som jo selv kender døden må "komme" om ikke i sin egen skikkelse, da i skikkelse af en "læge" (vers 6), eller skjult i en andens (i en vens eller et nært familiemedlems) dragt (Vers 6).

Døden er for salmedigteren en fjende, men han finder trøst ved, at han ikke er alene med sin dødsangst. Han har tillid til, at han ved denne trøst må være i stand til at håbe på paradiset (Guds-haven), og han tror på, at der efter døden er evigt liv hos Gud. Dette håb er ganske konkret i modsætning til Det Nye Testaments afvisning af meget indgående spekulationer om det næste liv: Digteren forestiller sig, at han skal ses med sine kære igen (Vers 6), og at der er sat en stol til ham i "de lyse sale" (vers 9). Derfor kan han slutte salmen med en konstatering af, at han nu kan lægge sig til at dø med ro i sindet (Vers 9).

Se, nu stiger solen af havets skød, DDS 754

Mel.: Lars Nielsen 1891

Oluf Ring omkring 1915

1. Se, nu stiger solen af havets skød,
luft og bølge blusser i brand, i glød;
hvilken salig jubel, skønt alt er tyst,
medens lyset lander på verdens kyst!

2. Jeg vil ånde luften i fulde drag,
syngte Gud en sang for den lyse dag,
takke ham, at morgnen mig end er sød,
at mig dagen fryder, trods synd og død.

3. Takke ham, som gav mig, når sol
står op,
selv at føle morgen i sjæl og krop,
at al mørkhed svinder og sjælevé,
blot jeg trygt vil sige: din vilje ske!

4. O, at jeg tør favne dig, skære dag,
kalde dig med navne, min sjæls behag,
alle gode navne, som bedst jeg ved:
Moder, søster, elskte: min kærlighed!

5. Lysvæld bag ved lysvæld i himlen
ind, did, hvorfra den kommer nu,
morgnens vind,
ret som om det ånded af lyset ud -
o du milde Fader, min skaber, Gud!

6. Lad mig nu kun drage ad natmørkt
hav, lad mig ikkun stævne imod min
grav:
Livets Gud mig skærmer, jeg er hans
barn, ud hans hånd mig river af dødens
garn.

7. Se, da stiger solen af hav på ny,
alle dødens skygger for evig fly;
o for sejersjubel, for salig lyst:
Lyset stander stille på livets kyst!

Jakob Knudsen 1891.

Hør melodien på: www.dendanskesalmebogonline.dk/salme/754

Ordforklaring

Vers 2

drag – åndedrag

end – endnu.

Vers 3

sjælevé – klage og smerte i sindet

Din vilje ske - Fadervors 3. bøn.

Vers 4

skære – uskyldsrene, endnu uberørte

kalde dig med navne – ældre vending, som angiver personlig fortrolighed.

Vers 5

Lysvæld bagved lysvæld – mytologisk klingende 'kaldenavn' for Gud, lysets skaber og ophav

did – der

ret – akkurat, præcis.

Vers 6
ikkun – blot.
stævne – rejse frem.

Vers 7
fly – flygter
lyst – glæde

Kilde:

Jørgen Kjærgaard, Salmehåndbog bd. II, Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 2003

Kommentarer

Denne salme, som for en umiddelbar betragtning er en iagttagelse af morgensolen, men som ender med at være en salme om opstandelsen (vers 7), har også øje for den mørke død (vers 3 og 6). Alligevel virker salmen anderledes fortrøstningsfuld end Grundtvigs "At sige verden ret farvel".

Digterens fortrøstningsfuldhed i forhold til døden er i salmen overvejende knyttet til oplevelsen af den smukke og livsbekræftende solopgang. I kraft af denne bliver digteren i stand til at fryde sig over livet på trods af døden (vers 2 og 3). Dette hænger naturligvis sammen med, at solopgangen for digteren er mere end bare en solopgang. For digteren er Gud nemlig overvældende tilstede i lyset (vers 5).

Fornemmelsen af Guds nærvær i lyset og solen giver digteren mod til at se døden i øjnene. Han ved, at Livets Gud, Jesu Kristi Fader, skærmer ham mod døden – det løfte fik han i dåben, hvor han første gang kaldtes Guds barn. Derfor kan han frejdigt gå døden i møde (vers 6).

Da kan solen stige på ny, denne gang på livets kyst, og her er solopgangen et billede på opstandelsen (vers 7). Ved håbet om opstandelsen, flygter alle dødens skygger, og da har livet sejret over døden.

Hvad sker der, når man dør?

Når et menneske dør, skal de pårørende tage stilling til, hvordan begravelsen eller bisættelsen skal foregå. Skal det være en kristen begravelse, en borgerlig eller en anden religiøs begravelse? Skal afdøde brændes (bisættes) eller begravnes?

Efter dødsfaldet tager mange mennesker kontakt til en bedemand. Bedemanden kan stå for de praktiske forberedelser til begravelsen: dødsannonce, dødsanmeldelse og kistevalg. Bedemanden kan også klæde den døde på og lægge ham eller hende i en kiste. Endelig kører bedemanden rustvognen. Det er den bil, der kører kisten hen til kirken eller kapellet, og ved en bisættelse kører bedemanden kisten til krematoriet, hvor kisten bliver brændt.

Hvis familien vælger, at afdøde skal have en kirkelig begravelse eller bisættelse, tages der kontakt til præsten ved den lokale kirke. Der fastsættes en dato for højtideligheden samt et tidspunkt forud for den kirkelige handling, hvor familien taler med præsten.

Familiens møde med præsten kan enten foregå i hjemmet eller på præstens kontor. Familien fortæller her om deres minder om den afdøde og vælger de salmer, der skal synges ved begravelsen.

Det mest almindelige i dag er, at en begravelse kun består af de kirkelige handlinger. Men i nogle tilfælde finder der en udsyngning sted. En udsyngning er en lille ceremoni for de allernærmeste pårørende. Ceremonien kan foregå i hjemmet, i et sygehuskapel eller i forbindelse med, at den døde lægges i kisten, og låget skrues fast.

Der er forskellige måder at holde en udsyngning på. Det kan udelukkende omfatte, at man kommer for at se den afdøde, eller det kan indbefatte, at man faktisk synger den døde ud – først samles man om kisten, hvor den afdøde ligger, måske i noget tøj de efterladte har valgt. Måske siger de efterladte et par ord til den døde og lægger en lille ting eller en buket blomster i kisten. Så synger man en salme og beder en bøn, og måske slutter man med en salme.

Højtideligheden i kirken

Efter højtideligheden i kirken vælger mange at invitere til kaffe eller frokost på et nærliggende hotel eller måske i den lokale sognegård. Der spiser og drikker man sammen, og måske vil der blive sunget og holdt taler for den afdøde.

Højtideligheden i kirken kan forme sig forskelligt, men indeholder som udgangspunkt følgende elementer:

Bisættelse

- Orgelspil (præludium)
- Salme
- Præsten beder en bøn
- Præsten læser en bibeltekst
- Trosbekendelsen siges, evt. i kor
- Præsten holder en tale
- Salme

- Præsten læser begravelsesritualet og foretager jordpåkastelse
- Velsignelse
- Salme
- Orgelspil (postludium)
- Kisten bæres ud i rustvognen og køres til krematoriet

Begravelse

- Orgelspil (præludium)
- Salme
- Præsten beder en bøn
- Præsten læser en bibeltekst
- Trosbekendelsen siges, evt. i kor
- Salme
- Præsten holder en tale
- Velsignelse
- Salme
- Kisten bæres ud på kirkegården og sænkes i jorden
- Præsten læser begravelsesritualet og foretager jordpåkastelse
- Evt. en salme eller et salmevers

Ved en begravelse og en bisættelse indgår begravelsesritualet. Det kaldes jordpåkastelse. Det indledes med en lovprisning. Den samme lovprisning siges i forbindelse med en barnedåb. På den måde forbinder begravelsesritualet sig med det løfte et barn får, når det bliver døbt, nemlig håbet om opstandelse. Lovprisningen lyder således:

*Lovet være Gud, vor Herre Jesu Kristi Fader,
som i sin store barmhjertighed
har genfødt os til et levende håb
ved Jesu Kristi opstandelse fra de døde.*

Derefter nævner præsten den afdødes navn og lægger en lille skovlfuld jord på kisten for hver af de følgende sætninger:

*Af jord er du kommet.
Til jord skal du blive.
Af jorden skal du igen opstå.*

Hvis det er en begravelse, foregår jordpåkastelsen ved graven; er det en bisættelse foregår jordpåkastelsen i kirken, hvor præsten har en lille jordskuffe og en skovl. Efter jordpåkastelsen bedes Fadervor. Præsten velsignelsen og endelig synges der en kort salme eller et salmevers.

Ordene ved jordpåkastelsen knytter sig til: skabelsesberetningen (af jord er du kommet jf. 1 Mosebog 3), til døden som afslutning på livet (til jord skal du blive): når mennesket dør, skal det vende tilbage til den jord, det er skabt af. Men når det er sagt, så siger den tredje sætning: "Af jorden skal du igen opstå", og knytter derved an til det kristne håb om opstandelse, der grundes i hændelserne påskedag, hvor Jesus opstod fra de døde.

Begravelsesritualet i dets fulde ordlyd kan findes bagest i Den Danske Salmebog. Her findes også angivelser af de bibeltekster, man typisk læser til en begravelse. Det er for det meste præsten, der vælger bibelteksten, men det kan ske, at nogle mennesker har et særligt forhold til en tekst, som så bliver læst.

Generelt kan man sige, at de tekster der anvendes til en begravelse eller en bisættelse, på den ene side skal beskrive det vilkår, at mennesker er dødelige og kun har livet til låns. På den anden side skal teksterne udtrykke, at mennesket, også når det er dødt, er i Guds hånd.

Et eksempel på sådan en tekst kan være salme 23:

*Herren er min hyrde, jeg lider ingen nød,
han lader mig ligge i grønne enge,
han leder mig til det stille vand.
Han giver mig kraft på ny,
han leder mig ad rette stier
for sit navns skyld.
Selv om jeg går i mørkets dal,
frygter jeg intet ondt,
for du er hos mig,
din stok og din stav er min trøst. (Salmernes Bog 23,1-4)*

Eller en tekst fra Det Nye Testamente:

For ingen af os lever for sig selv, og ingen dør for sig selv; for når vi lever, lever vi for Herren, og når vi dør, dør vi for Herren. Hvad enten vi altså lever eller dør, tilhører vi Herren. (Paulus Brev til Romerne 14, 7-9)

Bibelteksten kan også være opstandelsesberetningen fra Mattæusevangeliet:

Efter sabbatten, da det gryede ad den første dag i ugen, kom Maria Magdalene og den anden Maria for at se til graven. Og se, der kom et kraftigt jordskælv. For Herrens engel steg ned fra himlen og trådte hen og væltede stenen fra og satte sig på den. Hans udseende var som lynild og hans klæder hvide som sne. De, der holdt vagt, skælvende af frygt for ham og blev som døde. Men englen sagde til kvinderne: »Frygt ikke! Jeg ved, at I søger efter Jesus, den korsfæstede. Han er ikke her; han er opstået, som han har sagt. Kom og se stedet, hvor han lå. Og skynd jer hen og sig til hans disciple, at han er opstået fra de døde. Og se, han går i forvejen for jer til Galilæa. Der skal I se ham. Nu har jeg sagt jer det.« Og de skyndte sig bort fra graven med frygt og stor glæde og løb hen for at fortælle hans disciple det. Og se, Jesus kom dem i møde og hilste dem med et »God morgen!« Og de gik hen og omfavnede hans fødder og tilbad ham. Da sagde Jesus til dem: »Frygt ikke! Men gå hen og sig til mine brødre, at de skal gå til Galilæa. Der skal de se mig.« (Mattæusevangeliet 28,1-10)

Der er ingen bestemte regler for, hvilke salmer man synger ved en begravelse. Man kan vælge salmer efter årstiden, eller efter om den afdøde havde en salme, der betød

noget særligt for vedkommende. Det kan også være, at de efterladte har en særlig salme de forbinder med afdøde.

Der er dog nogle salmer, som man typisk bruger til begravelser. Det er salmer, der sætter ord på sorg og fortvivlelse over døden, som udtrykker håb om, at Gud er med i døden og om, at der efter døden er evigt liv hos Gud.

Følgende salmer er gode eksempler på "begravelsessalmer":

O Kristelighed DDS 321

Den sigende dag DDS 402

At sige verden ret farvel (se foregående sider) DDS 538

Nu har du taget fra os DDS 552

Se Nu stiger solen (se foregående sider) DDS 754

Tunge mørke natteskyer DDS 785

Hør melodierne på www.salmebogenonline.dk

Begravelse uden for kirken

Et stigende antal mennesker i Danmark ønsker en borgerlig begravelse. Det betyder, at den afdøde ikke begravnes fra en kirke, men i stedet fra et kapel, som for eksempel kan ligge på kirkegården. I en sådan begravelse er det de pårørende eller bedemanden, der holder en tale om den afdøde.

Begravelse i andre religioner og kulturer

Alle religioner og kulturer har hver deres måde at tage afsked med de døde på. I hinduismen er der for eksempel tradition for, at de døde brændes på ligbål, og tre dage efter strør man asken fra den afdøde ud i Gangesfloden.

Blandt muslimer er der tradition for at hviske den muslimske trosbekendelse i øret på den afdøde – for at disse ord skal være det sidste, man hører, inden man forlader denne verden. Derpå afholdes en rituel afvaskelse og en ceremoni i moskeen. Muslimer begravnes med ansigtet vendt mod Mekka.

Kirkegården

På kirkegården kan man mindes de døde. Ofte er der stilhed og en særlig andagtsfuld stemning på kirkegården, der stemmer sindet til eftertænkning. Man siger, at kirkegården er et indviet sted. Der henstilles derfor til, at man opfører sig ordentligt, når man færdes på en kirkegård. Det vil sige, at man ikke løber larmende omkring, eller gør andre upassende ting, der kan genere eventuelle sørgende mennesker.

Når et menneske er dødt, finder man som regel allerede hos bedemanden ud af, hvor gravstedet skal være. Senere skal man tage stilling til, hvordan det skal se ud, og hvor stort det skal være. Hvis man har valgt en bisættelse, kan man sammen med graveren og præsten være med til at sætte urnen ned på kirkegården. Ved en begravelse sænkes kisten i jorden umiddelbart efter højtideligheden og når begravelsesfølget er gået, dækker graveren hullet til. Efter at jorden har lagt sig ordentligt, anlægges gravstedet med den ønskede beplantning m.m. Det kan tage helt op til et halvt år, før jorden har lagt sig ordentligt.

Der er flere slags gravsteder i Danmark:

- Stort gravsted (kistebegravelse)
- Urnegravsted (bisættelse)
- Askefællesgrav/plænegrav
- De ukendtes grav
- Kendt fællesgrav (kiste/urne)
- Skovkirkegård (kiste/urne)

Kirkegårdens gravsteder ser forskellige ud: på nogle er der gravstene med afdødes navn, nogle er store, andre er små, nogle er pyntet med bamses, mens andre er enkelt pyntet med blomster og buske.

Hvis man går en tur på kirkegården, kan man se, om der har været begravelse for nylig, for så ligger der mange blomster på gravstedet. Måske kan man også se, at der er blevet gravet i jorden.

På gravstenene finder man forskellige symboler. Symboler på gravstenene bruges til at sige noget om troen, om hvordan afdøde var, eller om hvilke ønsker man har for den afdøde.

Herunder ses en kort gennemgang af symbolerne:

Engel: Englen kan henvise til dén engel, der var inde i graven ved Jesu opstandelse. Der kan også være tale om en form for skytsengel, der skal passe på den afdøde.

Rose: Rosen er symbol for det skønne – "smuk som en rose", siger vi. I salmen "En rose så jeg skyde" er rosen et symbol på Jesus. Sidst men ikke mindst har rosen også torne. Dermed er rosen et symbol på livets dobbelthed: glæde og sorg.

Hjerte: Hjerter symboliserer kærlighed. I dette tilfælde, hvor to hjerter er viklet ind i hinanden, viser det måske kærligheden mellem den afdøde og de efterladte.

Korset: Korset er symbolet for kristendommen. Det henviser til Jesu død og opstandelse. Man kan sige, at korsets to linjer viser, at Guds kærlighed rækker fra jord til himmel (lodret linje) og fra menneske til menneske (vandret linje).

Palmegren: Palmegrenen er et sejrssymbol. Den henviser til Palmesøndag, den dag hvor Jesus red ind i Jerusalem og blev hyldet af folket. I salmen *"Nu ringer alle klokker mod sky"* peger englen på Jesu tomme grav med en palmegren. Dermed bliver den brugt som opstandelsessymbol.

Tal med præsten – spørgetime i kirken og besøg på kirkegården

(Præsterne til orientering)

Mange børn spekulerer over døden og ikke mindst helt konkret, hvad sker der egentlig, når et menneske dør. Derfor er det oplagt at besøge den lokale præst, som kan fortælle om, hvad der rent praktisk sker, når et menneske dør. (Jf. del 3).

Spørgsmål til præsten kan være:

- Hvor kommer det døde menneske hen?
- Hvem putter mennesket i kisten?
- Hvordan foregår en begravelse?
- Hvad er forskellen på en begravelse og en bisættelse?

Hvis man har arbejdet med nogle af salmerne i undervisningsoplægget kan man eventuelt prøve at synge dem henne i kirken. Det er en god ide at orientere præsten om dette på forhånd, hvis man gerne vil have orgelledsagelse.

Alle helgens dag

Besøget i kirken kan også handle om Alle helgens dag. Man kan spørge præsten om, hvorvidt der er en særlig Allehelgensgudstjeneste i den pågældende kirke. Hvordan foregår det? Læser man navnene op på de døde? Går man på kirkegården og tænder lys? Hvad kan lystænding symbolisere? Osv.

På kirkegården

Det er oplagt at kombinere et besøg i kirken med en tur på kirkegården. I den forbindelse kan man aftale med præsten, at også graveren deltager.

Man kan spørge graveren eller præsten om følgende:

- Hvem graver hullet til en kistebegravelse?
- Hvor lang tid tager det, før man kan anlægge gravstedet som en lille have?
- Er der flest bisættelser eller begravelser?

Alle gravsten er forskellige, men langt de fleste har en sten, hvorpå der står den afdødes navn, fødselsdato og dødsdato. På nogle gravsten er der symboler, et citat fra Bibelen eller der kan stå "elsket og savnet" efter de personlige data.

Udvælg nogle gravsteder og tal med børnene om, hvad gravstedet fortæller dem:

- Hvem var det?
- Hvor gammel blev han hun?
- På mange gravsten er der en stjerne ved fødselsdatoen og et kors ved dødsdatoen. Hvordan kan det være?
- Hvad betyder symbolerne på gravstenen (opgaveark 11)?

Andre opgaver kan være:

- Se, om der er en ny grav
- Find eksempler på urnegrav og store gravpladser
- Er der en fælles grav?

Læreren kan enten selv lave en aftale med den lokale præst, eller kontakte skoletjenesten som så kan formidle en aftale.

Litteratur og links

Udvalgt litteraturliste

Balslev-Olesen, Peter: *Det vingede ord. Om N.F.S. Grundtvigs salmedigtning*, Religionspædagogisk forlag,

Bibelen. Det danske Bibelsselskab, 1992

Bjerg, Svend, *Det evige i det flygtige. Kristendom i kortform*, Gyldendal, 2004

Den Danske Salmebog, Det Kgl. Vajsenhus' Forlag 2003

Døden. At sige verden ret farvel (Red. Jan Lindhardt og Mogens Stiller Kjærgaard) Munksgaard, 1987

Et kor af stemmer. Tematiske læsninger i salmebogen (Red. Kirsten M. Andersen) Anis, 1997

Kjærgaard, Jørgen: *Salmehåndbogen*, Det kgl. Vajsenhus forlag, 2003

Om sorg - når bånd brister, Kræftens Bekæmpelse, www.cancer.dk

Rubow; Cecilie: *At sige ordentligt farvel*, Anis, 1993

Wigh-Poulsen, Henrik: *Vær mig nær*, Forlaget Vartov, 2005

Østergaard, Lene: *Det første år uden*, Anis 2008

Links

Fra Frilandsmuseets hjemmeside kan man downloade undervisningsmaterialet: "Hvad sker der, når man dør?": www.natmus.dk/sw4720.asp

Mere om Halloween: www.kristendom.dk/artikel/273871:Allehelgen--Halloween-paa-internettet

Radioudsendelse om Allehelgen:
www.dr.dk/P2/Temasoendag/Udsendelser/20061101151416.htm

Film om død og sorg fra Det Danske Filminstitut:

"Drengen der gik baglæns"

"Tro, håb og Batman"

Opgaver

Læs teksterne og tal om ligheder og forskelle på Allehelgen og Halloween

Halloween

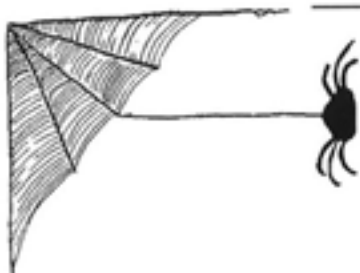
Den 31. oktober er det All Hallows Eve i USA. Det bliver på engelsk forkortet til Halloween og hedder på dansk Allehelgensaften. I Danmark fejrer kirken også Allehelgensaften, men den danske Allehelgens-tradition er meget forskellig fra den amerikanske.

Halloween er en tradition, der i løbet af de seneste år er kommet til Danmark fra blandt andet USA. For bare 10 år siden var det ikke til at opdrive et græskar i Danmark i oktober måned – ingen ville vide, hvad de skulle bruge det til. I dag er de alle vegne. Sådan er det med mange traditioner - og en masse andre ting i øvrigt. De bliver populære et sted og spredt sig så til andre lande. Traditionen med at tage et grantræ ind i stuen juleaften kommer eksempelvis fra Tyskland og er ikke mere end et par hundrede år gammel, selvom vi i Danmark har fejret Jul på lidt forskellig vis i over 1000 år.

I Danmark ser vi meget TV fra USA og England, vi læser deres bøger og tegneserier, og vi hører deres musik. Derfor får vi af og til lyst til at gøre ligesom dem.

Det er svært at sige, hvorfor man overtager en tradition. Når vi begynder at fejre Halloween i Danmark, kan det være, fordi vi har læst om Harry Potter, der fejrer Halloween, eller det kan være, fordi vi har set en masse TV-serier, hvor de fejrer Halloween. Under alle omstændigheder finder vi flere og flere græskarfygter og uhyggelige forklædninger i butikkerne op til Halloween, og mange danskere synes, det er sjovt at fejre dagen, selvom de færreste kender historien bag.

I Anders And bladene holder Rip, Rap og Rup ofte Halloween, da mange af historierne er skrevet og tegnet i USA. Men da

traditionen ikke har været så kendt i Danmark oversatte man tidligere Halloween med Fastelavn.

I Danmark klæder vi os ud til fastelavn. Det gør de i USA til Halloween, og ligesom de i USA går fra dør til dør og siger "slik eller ballade", så rasler vi fastelavn i Danmark. Fastelavn og Halloween har dog ikke noget som helst med hinanden at gøre. Historien om hvorfor vi holder Fastelavn i Danmark får I en anden gang. Nu får I i stedet historien om Halloween.

Mange af de traditioner vi har i Danmark kommer fra kristendommen, og det gælder faktisk også Halloween. Det rigtig mærkelige er, at vi engang fejrede dagen i Danmark, så holdt vi op med at gøre det, og nu er traditionen på vej tilbage.

Hvorfor Halloween?

Halloween indeholder dels en fascination af "det okkulte" eller "uforklarlige", men det er samtidig en måde at konkretisere "det uhyggelige" på. Når uhyggen får en konkret - og trods alt ikke særligt farlig - fremtoning, bliver den lettere at håndtere.

Mange er eksempelvis bange for døden og har svært ved at tale om den. Dels kan man være ked af det, hvis man har mistet et familiemedlem, og dels er man måske selv bange for at dø. Ved at klæde sig ud som spøgelser mv. forholder man sig til døden på en anderledes og sjov måde, der er nemmere at håndtere.

Dermed er begivenheden - som alle andre folkelige fester - en lejlighed til at lege, være kreativ og mødes med venner og familie. I perioden mellem Sankt Hans og jul har vi ikke tidligere haft fester af denne type. Man kan derfor sige, at vi savner en fest i det mørke efterår.

Slutteligt så kan der altid tjenes penge på folkelige fester. Når butikker kan sælge slik, græskar, pynt og udklædning, har de en interesse i at markere dagen som noget særligt.

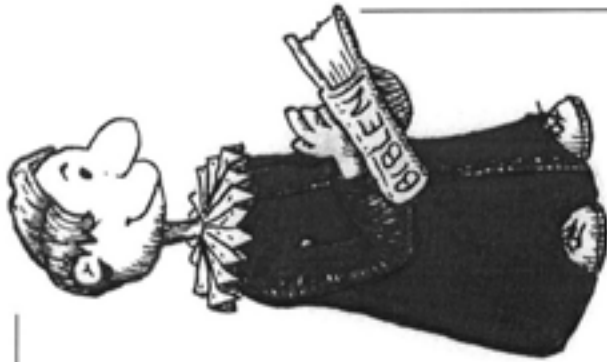
Oldtid og Helgener

Der findes forskellige former for kristendom. Alle kristne tror på Gud og på Jesus, men andre ting er man uenige om. Katolikker tror eksempelvis, at Paven er en særlig hellig mand, og de tror, at nogle mennesker, når de dør, bliver Helgener. En Helgen, tror de, er et menneske, der har levet et meget fromt liv, og som så belønnes af Gud ved at blive Helgen. Almindelige mennesker kan så bede en Helgen om hjælp - i stedet for Gud. I dag er lande som Irland, Spanien og Italien Katolske.

I Danmark er de fleste kristne protestanter. Det er en anden form for kristendom, hvor man ikke tror på Paven eller på Helgener. Der er mange andre forskelle mellem katolikker og protestanter, som I må høre om en anden gang. Men indtil 1500 tallet var de fleste kristne katolikker. En mand ved navn Martin Luther ønskede så at ændre kristendommen. "Der står intet i Biblen om Paver og Helgener", sagde han blandt andet. I Danmark var man enig med ham, og vi blev derfor protestanter. Denne kirkestrid mellem Martin Luther og den katolske kirke bliver kaldt for reformationen.

Omkring år 610 - for næsten 1400 år siden - besluttede Paven at oprette en helligdag for alle de Helgener, der ikke havde deres egen dag. Mange Helgener fik dengang tilføjet en særlig helligdag, men jo flere Helgener der kom, des mere upraktisk blev det. Der skulle også være tid til at arbejde, og derfor var det praktisk at oprette én helligdag til alle de mindst vigtige Helgener. Denne dag blev lagt den 1. november og fik navnet Allehelgensdag. Aftenen før den 31. oktober blev så Allehelgensaften. Det med at fejre en helligdag aftenen før kender vi selv fra juleaften. Det er juleaften den 24. december, og dagen efter den 25. december er det juledag – den egentlige helligdag.

I 998 oprettede en ny Pave så en særlig mindedag den 2. november. Denne dag skulle bruges til at mindes almindelige døde kristne og blev kaldt for Alle sjæles dag. Dagen kunne så bruges til at mindes og bede for eksempelvis afdøde familiemedlemmer, så Gud ville hente dem op til sig i himlen.

Halloween & Allehelgen

Den amerikanske Halloween tradition er knyttet til tanker omkring mørke. Det drejer sig her ikke om ting, som vi bliver kede af, men derimod om det, som vi er lidt bange og utrygge ved, nemlig det uhyggelige, fantasier om spøgelser, gentænder osv. Man forsøger at gøre alle disse ting lidt mindre farlige ved at klæde sig uhyggeligt ud og dermed selv blive en del af uhyggen. Man lyser mørket op, idet man sætter levende lys i et græskarhoved, og dermed forsøger man at "tæmme" de mørke kræfter.

Når folkekirken fejrer Allehelgen har lys og mørke også stor betydning. Her drejer det sig om mørke som sorg. Vi mindes nemlig de døde. Mange steder holder man en særlig gudstjeneste, hvor alle, som er døde i løbet af det seneste år, bliver nævnt ved navn, og derefter følger en vandring på kirkegården, hvor der er tændt levende lys ved gravene. Lyset hjælper os med at mindes den afdøde.

Lyset kan symbolisere for os, at selvom personen er død og borte, så kan tanken om personen, og det at snakke med andre om den afdøde, stadig være med til at lyse op for os og gøre os glæde på trods af sorgen over at have mistet. Den afdøde kan stadig skabe lys, glæde og varme, fordi han eller hun betød rigtig meget for os, da han/hun levede.

Derfor er det også dejligt at have et billede af den afdøde, eller en ting som tilhørte vedkommende. Det kan f.eks. være fra vores bedstemor eller bedstefar, som er død, men som vi gennem billedet eller den arvede ting kan huske. På den måde kan vi blive ved med at huske dem og mindes de mange dejlige ting, som vi har lavet sammen.

Fremstil en græskarlygte

Opgaveark 5

Når man går i gang med at lave en græskarlygte, tegner man først omridset af låget på toppen af græskarret med en spritpen og skærer det ud med en skarp kniv.

Derefter udhuler man græskarret for kød og kerner og skraber det til sidst rent med en grydeske, så siderne er jævne og to eller tre centimeter tykke. For at undgå at græskarret mugner for hurtigt, kan man pensle indersiden med atamon.

Derefter tegner man næse, øjne og mund og skærer forsigtigt hver enkelt del ud. Til slut sætter man fyrfadsllys i bunden, som det eventuelt er godt at fore med lidt sølvpapir. Vil man have lygten tændt hele tiden, kan man også lægge en lyskæde ind i manden. Og så er det bare at vente på mørket.

Når man har lavet sin græskarmand, kan man eventuelt overveje, om weekendens menu blandt andet skal bestå af græskarsuppe eller græskartærte. I Danmark er græskar ikke normalt noget, man spiser, men I Frankrig og USA er det almindeligt at bruge kødet i grøntsagen til suppe, gratin, eller tærte. I Kenya spiser man græskarrets blade som en form for stuvet spinat til for eksempel kylling, og i Uganda koges græskar til mos og stampes sammen med kogebananer.

Og kernerne skal man heller ikke smide ud. De kan bruges i bagværk, ristes på panden og spises som snack, eller også gør de sig godt i en müsli-blanding. Endelig kan man også gemme dem et køligt sted vinteren over, og så så dem i haven til april eller maj næste år. På den måde sikrer man sig græskar af egen avl til næste Halloween.

Kilde: www.kristendom.dk og www.arla.dk

Græskarsuppe

Opgaveark 6

Det skal du bruge:

1 græskar (hokkaido) eller 1/4 stort græskar,

1 løg,

1 rød peberfrugt,

3 dl. vand,

2 dl. madlavningsfløde el. græsk yoghurt,

2 spsk. brunfarin,

1-2 tsk. spidskommen,

Lidt revet ingefær el. en tørret der koges med,

Salt og peber

Sådan gør du:

Skær skrællen af græskaret og fjern kerner samt indmad.

Hak det i tern, det samme gøres med peberfrugten og løget.

Kog det i 15 min. eller til det er mørt i vandet sammen med brun farin, ingefær, spidskommen, salt og peber.

Blend det til det er ensartet. Lad det koge op igen og tilsæt fløde eller yoghurt. Smag det evt. til med mere spidskommen, salt eller peber.

1. Se, nu stiger solen af havets skød,
luft og bølge blusser i brand, i glød;
hvilken salig jubel, skønt alt er tyst,
medens lyset lander på verdens kyst!

2. Jeg vil ånde luften i fulde drag,
synges Gud en sang for den lyse dag,
takke ham, at morgnen mig end er sød,
at mig dagen fryder, trods synd og død.

3. Takke ham, som gav mig, når sol står op,
selv at føle morgen i sjæl og krop,
at al mørkhed svinder og sjælevé,
blot jeg trygt vil sige: din vilje ske!

4. O, at jeg tør favne dig, skære dag,
kalde dig med navne, min sjæls behag,
alle gode navne, som bedst jeg ved:

Moder, søster, elskte: min kærlighed!

5. Lysvæld bag ved lysvæld i himlen ind,
did, hvorfra den kommer nu, morgnens vind,
ret som om det ånded af lyset ud -
o du milde Fader, min skaber, Gud!

6. Lad mig nu kun drage ad natmørkt hav,
lad mig ikkun stævne imod min grav:
Livets Gud mig skærmer, jeg er hans barn,
ud hans hånd mig river af dødens garn.

7. Se, da stiger solen af hav på ny,
alle dødens skygger for evig fly;
o for sejersjubel, for salig lyst:
Lyset stander stille på livets kyst!

Jakob Knudsen 1891.

Opgaver til "Se nu stiger solen"

Opgaveark 8

Se nu stiger solen er først og fremmest en morgensalme, men den er også meget populær ved begravelser.

Kan du se hvorfor?

Hvilke vers handler om solopgangen?

Hvilke vers handler om døden?

Hvilke vers handler om opstandelsen?

Hvor og hvordan knytter digteren solopgangen sammen med opstandelsen?

Syng salmen, mens I forestiller jer, at I er til begravelse.

Diskuter: Hvordan virker det at synge den som en begravelsessalme?

Er der nogle af ordene i salmen, der får en anden betydning?

Lav et billede, hvor I viser, hvordan lyset trænger mørket bort

Se på Arne Haugen Sørensen's opstandelsesbillede. Er der nogle af ordene i salmen, der passer til billedet?

Melodien til salmen:

Oluf Ring har malet videre på Jakob Knudsens ord med sin smukke melodi. Tegn en bred horisont – for eksempel en udsigt over havet, måske med engen på hver sin side. Tegn melodien på tavlen, medens salmen synges. Begynd i venstre side og tegn mod højre. Hver gang tonen går op, går stregen også op, og hver gang tonen går ned, går stregen også ned. Ret den færdige linje ud til en blød kurve. Diskuter: Hvad skal linien mon forstille?

Hvad betyder...?

Opgaveark 9

Forklar hvad ordene betyder, og i hvilke situationer man bruger dem.

Begravelse

Bisættelse

Gravsten

Jordpåkastelse

Bedemand

Urne

Kiste

Lystænding

En dødsannonce

Opgaveark 10

Når et menneske dør, kan man vælge at sætte en dødsannonce i avisen.

På den måde får man informeret folk, der kendte den afdøde, om dødsfaldet og om hvornår der skal være begravelse.

Tal med jeres lærer om de to dødsannoncer.

Vores kære mor
svigermor, farmor og oldemor

Kathrine Olesen

* 17. august 1925 † 2. januar 2007

har efter lang tids sygdom fået fred.

I dyb sorg

Marie Louise, Karen, Mette, Hanne, Lise.

Svigerbørn.

Børnebørn og oldebørn.

Begravelsen finder sted fra Kastrup Kirke

fredag den 5. januar kl. 14.00.

Kisten føres fra Birkely kl. 13.40.

Min kære hustru

Bodil Karstensen

er stille sovet ind

Spurvevej, den 14. februar 2007

På familiens vegne:

Hans Holm Karstensen.

Bisættelsen finder sted fra Søborg Kirke

torsdag den 16. februar kl. 13.00.

Højtideligheden slutter ved Kirken.

Begge dødsannoncer er opdigtede.

Symboler

Opgaveark 11

Hvad forestiller billedet?

Hvad kan det være et symbol for?

Hvad forestiller billedet?

Hvad kan det være et symbol for?

Hvad forestiller billedet?

Hvad kan det være et symbol for?

Hvad forestiller billedet?

Hvad kan det være et symbol for?

Hvad forestiller billedet?

Hvad kan det være et symbol for?

Billedbeskrivelse I

En begravelse, Anna Ancher, 1891

Billed-beskrivelse:

Anna Ancher skildrer stemningen til en begravelse. Sorgen, trætheden og andægtigheden hænger i luften. De sorte og grønne farver i menneskegruppen giver billedet tyngde, mens bagvæggens rosa lys løfter vores blik og bringer håb ind i billedet. Ingen af personerne i billedet har øjenkontakt, alle står i deres egen verden – som i en trance, hvor de søger at finde meningen i tilværelsen. Den kvinde der sørges over, er den fattige Stine Bollerhus, en betydelig person i Anna Anchers billedunivers.

Billedbeskrivelse II

Opstandelse, Arne Haugen Sørensen, 1995-96 (privatfoto)

På billedet ses et par store hænder, der hæver en lille menneskefigur op fra en mørk firkant (grav) og ind i lyset. Over menneskefiguren svæver et fuglelignende væsen – måske en due? Menneskefigurens ansigt og hænder søger lyset og fødderne giver ligesom afsæt, som om figuren springer op i de store hænder. Billedet kan fortolkes sådan, at det er Guds hænder, der trækker et menneske (Kristus?) op af graven. Duen forbinder dåb og opstandelse; det er i dåben, at mennesket får løftet om opstandelsen.

Ved valget af hænderne som lignelse på Guds væsen har Haugen Sørensen ramt noget fundamentalt i den kristne billedverden, sådan som den kommer til udtryk i Bibel og salmebog. Ingen af os har set Gud, men vi kender hans handlinger som skabelse, velsignelse, trøst og tugt - hændernes værk. 'Alt står i Guds Faderhånd' (DDS 333) og 'Kan leret sige til ham, der former det: Hvad er det, du laver? Kan dit værk sige: Han har ingen hænder?' (Esajas Bog 45,9). Billedet illustrerer fint Jakob Knudsens salme: Se nu stiger solen"

Kolofon

© Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti 2008

Forside: "En begravelse, Anna Ancher, 1893

Inspiration: Dele af materialet er inspireret af Folkekirkens Skoletjeneste i Køge (FiSK), Folkekirkens Skoletjeneste i Gladsaxe og Herlev og Skole-Kirke Tjenesten i Hjørring

Opgaveark 1-4: Kopieret med tilladelse fra FiSK, tegninger af Marie D. Eriksen

Opgaveark 8: Kopieret med tilladelse fra Skole-Kirke Tjenesten i Hjørring

Opgaveark 9-12: Kopieret med tilladelse fra Folkekirkens Skoletjeneste i Gladsaxe og Herlev

Fotos af gravsten er gengivet med tilladelse fra Folkekirkens Skoletjeneste i Gladsaxe og Herlev

Udarbejdelse og tilrettelæggelse: Konsulent, cand.theol. Nana Hauge, Folkekirkens Skoletjeneste i Frederikssund provsti, Kirkestræde 8, 3670, Veksø Sj.
www.bornogengle.dk